

23ste jaargang

nummer 6

juni 1987

DAAD
EN
GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

+++++
+ Bij elke bijzondere handeling +
+ gaat het denken aan het doen +
+ vooraf. Bij het handelen van +
+ klassen of massa's blijkt de +
+ betekenis van het handelen +
+ pas achteraf. Hier gaat de +
+ daad vooraf aan het begrip. +
+++++

Theo Maassen

DAAD
EN
GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11, 8232 BD Lelystad
Postgiro 307695

OVER HET BURGERLIJKE WANBEGRIJF VOOR
ELKE VORM VAN ZELFSTANDIG VERZET

In het Britse tijdschrift *Solidarity* treft men zelden of nooit besprekingen aan van films, toneelstukken of televisieprogramma's. Het jongste, zopas verschenen nummer van dit blad vormt in zoverre een uitzondering op deze regel, dat daarin maar liefst twee uitvoerige stukken staan die handelen over een of twee tv-produkties die nog niet zo lang geleden door de BBC werden uitgezonden. Het zijn echter géén recensies. De schrijvers van de bedoelde artikelen houden zich niet bezig met de prestaties van de acteurs en actrices, noch met de vaardigheden van de kameraman of de artistieke opvattingen van de regisseur. Hoewel één van hen, maar dan met niet meer dan enkele woorden en slechts zéér terloops, het goede spel en de erg mooie fotografie prijst, is het hun om iets anders te doen. Hun eigenlijke onderwerp is het volstrekte wanbegrip waarvan burgerlijke schrijvers en burgerlijke filmproducenten blijken geven zodra zij zich, om welke reden dan ook, op de een of andere vorm van spontaan en zelfstandig massaverzet storten.

Over zelfstandig verzet gaan beide produkties die de aanleiding tot de opstellen in *Solidarity* hebben gevormd. Eén ervan is gebaseerd op en heeft dezelfde titel als het in 1979 verschenen boek *The Monocled Mutineer* (De muiters met de monocle) van William Allison en John Fairley. De ander, *The Burston Rebellion* (De opstand in Burston), werd door Elaine Morgan speciaal voor de tv geschreven. De auteurs van de artikelen in het Britse tijdschrift wijzen erop en protesteren ertegen, dat de kijkers op de beeldbuis weliswaar 'verzet' te zien hebben gekregen maar dat daarbij uit niks, maar dan ook niks meer bleek, dat het een z e l f s t a n d i g verzet betrof. Ofschoon de BBC bij de presentatie luidkeels uitbazuinde dat het vertoonde overeenstemde met de historische werkelijkheid en ware gebeurtenissen schilderde, zijn de artikelschrijvers in de pen geklommen omdat de historische werkelijkheid niet weinig geweld werd aangedaan.

Eén van de beide artikelschrijvers, Julian Putowski, is de man die als historicus werd aangetrokken om aan Alan Bleasdale - die van *The Mono-*

ocled Mutineer een tv-bewerking maakte - historische adviezen te geven. In zijn bijdrage zet Putowski uiteen, dat Bleasdale met die adviezen in geen enkel opzicht rekening heeft gehouden. Putowski, zo blijkt, distancieert zich volkomen van de uit vier delen bestaande televisieserie die Bleasdale heeft gemaakt en hij heeft, na kennisneming ervan, ook met Bleasdale gebroken. Toch is Putowski's opstel niet het belangrijkste van de twee. Het ontleent zijn betekenis hieraan, dat de auteur, als deskundige, met zeker gezag verklaren kan, dat wat de kijker op de buis te zien krijgt met de waarheid op gespannen voet staat. Maar meer doet Putowski in feite niet. Hij zegt ronduit, dat hij géén protest zou hebben laten horen indien de serie niet als 'historisch verantwoord', maar als fantasie zou zijn aangekondigd.

Ken Weller, de schrijver van het eerste opstel, doet heel wat anders. Hij volstaat er niet mee, evenals Putowski, het waarheidsgehalte aan te vechten van zowel *The Monocled Mutineer* als van *The Burston Rebellion*, hij laat zich niet alleen minstens zo schamper als Putowski uit over de fantasie waaraan de makers zich te buiten zijn gegaan, doch hij zoekt een antwoord op de vraag waar deze fantasie vandaan komt. Het antwoord dat hij geeft is dit, dat de burgerman Alan Bleasdale, juist doordat hij een burgerman is, totaal ongeschikt is om 't door hem gekozen onderwerp te behandelen aangezien voor de burgerlijke wereld zo iets als het zelfstandig verzet van een onderdrukte groep of klasse een gesloten boek is. Akties zonder een 'leider', zonder een heldenfiguur, zonder een 'generaal', daarop komt zijn oordeel neer, kan zich de burgerij niet voorstellen. Als in de werkelijkheid zo'n 'held' ontbreekt, dan is dat des te erger voor de werkelijkheid en dan kan men er eenvoudig niet omheen, bij de verfilming van zo'n historische drama de werkelijkheid geweld aan te doen.

The Monocled Mutineer gaat over een opstand die in september 1917 uitbrak onder de Britse troepen in Frankrijk. Ze waren gelegerd in een kamp vlakbij het dorp Etaples niet ver van 't aan de Kanaalkust gelegen Boulogne. Het was het eerste geval van openlijke munitie van Britse soldaten tijdens de eerste wereldoorlog en als zodanig was het van grote historische betekenis. Het was bepaald niet het enige. In de veertien maanden die de oorlog na september 1917 nog zou duren volgde de ene munitie van Britse troepen op de andere en duizenden dienstplichtige mannen (en vrouwen) namen eraan deel.

Weller wijst erop dat, afgezien van zegge en schrijve één enkele publicatie, aan deze munitie nimmer aandacht werd besteed. Ze werden, wat heel begrijpelijk is, doodgezwegen in het burgerlijke kamp; ze werden al evenzeer doodgezwegen in het kamp van de zogenaamde 'socialisten'. Weller hoedt er zich voor dat laatste onbegrijpelijk te noemen. Hij noemt het alleen maar 'interessant' en de verklaring die hij ervoor heeft is deze, dat het 'socialistische' kamp in wezen geen aan het burgerlijke tegenovergesteld kamp is, doch dat het van het burgerlijke kamp deel uitmaakt. Ook de 'socialistische' beweging, met haar leiderskliek en haar leidersbeginsel en haar hierarchische structuur, staat tegenover welke zelfstandige aktie ook, volkomen vreemd en hulpeloos, zo betoogt hij.

Het stilzwijgen rond de munitie van de Britse troepen in 1917 en 1918 werd in 1975 verbroken. Toen publiceerden Doug Gill en Gloden Dallas een tijdschriftartikel over wat er geschied was in Etaples. Het artikel was een fragment van een door hen geschreven boek. Dat boek echter verscheen pas in 1985 nadat de auteurs 10 jaar lang tevergeefs getracht had-

den er een uitgever voor te vinden. Vijftig jaar lang sinds de verschijning van Tom Wintringhams *Mutiny* in 1936 (de uitzondering waarvan zoeven sprake was) waren de akties van de soldaten nooit nader onderzocht of behandeld.

Weller vraagt zich af hoe of dat mogelijk was. Kan het zijn, zo zegt hij, dat massabewegingen die niet door enige voorhoede werden geleid, aan het hoofd waarvan geen partij stond, die geen beroepsrevolutionairen als aanvoerders hadden, een bedreiging vormden voor de ideologie van de Britse intellektuele elite, dat zij de aanspraken van de heersende klasse op leiderschap en machtsuitoefening ondermijnen?

Het antwoord schijnt op het eerste gezicht ontkennend te moeten luiden, want sinds 1980 zijn de muiterijen uit de eerste wereldoorlog opeens een 'mode-onderwerp' geworden. Echter, de wijze waarop dat mode-onderwerp behandeld wordt geeft er alle aanleiding toe te beweren, dat Weller met zijn vragen de spijker op de kop geslagen heeft. Want de 'behandeling' van het lang doodgezwegen onderwerp is er de behandeling naar. Na die behandeling ziet de zelfstandige aktie in kwestie er niet meer als een zelfstandige aktie uit. Alles wat daar op zou kunnen wijzen is zorgvuldig weggere-toucheerd en voor zover er nog sprake is van handelende arbeiders, zijn het geen arbeiders van vlees en bloed meer, geen wérkelijke arbeiders, maar figuren die beantwoorden aan de voorstellingen die de bourgeoisie van arbeiders heeft.

Het boek *The Monocled Mutineer* verscheen in 1985 als zijnde de geschiedenis van de dienstplichtig soldaat Percy Toplis, die in de flaptekst werd beschreven als 'muiters, bandiet, een meester in het misleiden, een losbol en een schelm'. Deze karakteristiek - zegt Weller - is uit de pen van een sensatiejournalist gevloeid, is een mengsel van halve waarheden en zij draagt totaal niets bij tot betere kennis omtrent de onrust in de Britse strijdkrachten in de laatste fase van de eerste wereldoorlog. Men kan zich voorstellen hoe het gesteld is met de televisieserie, die op dit boek is gebaseerd.

Toen er na de televisieuitzendingen in de herfst van het vorige jaar nogal wat kritiek loskwam, voelden zogenaamd 'linkse' kringen zich geroepen om de serie te verdedigen. Dat kwam - zegt Ken Weller - omdat 'linkse' kringen de neiging hebben om zich angstvallig te hoeden voor ieder woord van afkeuring op iets, waar toevalligerwijze of niet toevalligerwijze ook 'rechts' zich kritisch over uitlaat. Door dik en dun kiezen ze partij voor wat ze dan 'die van ons' noemen. Maar wat ze aldus verdedigen, of het nu het Rusland van de bolsjewiki, de een of andere zich als een 'generale staf' gedragende voorhoedegroep of voorhoedepartij, een z.g. 'linkse' gemeenteraad of het leiderschap van Arthur Scargill van de mijnwerkersvakbond is, heeft mogelijk wat met 'die van hén', maar in geen geval ook maar iets met de arbeidende klasse te maken. Wat ze verdedigen is een autoriteit, die geschapen is in het belang van een bestaande of toekomstige bureaukratie of wel een bestaande of toekomstige heersende klasse.

Na dit te hebben vastgesteld somt Ken Weller op, wat er aan boek en televisieserie omtrent *The Monocled Mutineer* allemaal mankeert:

Ten eerste (zoals reeds opgemerkt): in tegenstellint tot wat werd uitgebazuind, de historische waarheid is ver te zoeken. Percy Toplis is tot de held van de muiterij in Etaples gemaakt. Maar het staat vast, dat deze Toplis ten tijde van die muiterij helemaal niet in Etaples was, niet als leider ervan is opgetreden en allesbehalve een heldenfiguur is geweest. In-

tegendeel: hij was een nogal onaangenaam mens met een sterk kriminele aanleg, die gezocht werd omdat hij ervan werd beschuldigd verscheidene keren Franse vrouwen te hebben aangerand. Het is doodgewoon belachelijk dat men van hem de hoofdrolspeler in het drama heeft trachten te maken.

Vervolgens: de muiterij is in de televisieserie voorgesteld als een chaotisch gebeuren vol melodramatische scenes, met inbegrip van een verkrachtingsscene, die puur op fantasie berust. De muitende militairen worden voorgesteld als lieden, die zelf niet goed weten wat ze willen en geen beslissingen durven te nemen en derhalve er alleen maar op uit zijn om een figuur als Toplis tot de leider van het verzet te maken, een leider die de muitende menigte in toom weet te houden, alleen alle beslissingen neemt, alles organiseert en aan het slot als de eerste de beste filmster wegstapt in het scheidende zonlicht.

Waarmee men bij dit alles te maken heeft, zegt Ken Weller - en daarop te wijzen is wat hij in feite met z'n opstel beoogt - is dit, dat de meeste tv-produkties over leven en strijd van de arbeiders de opvattingen weerspiegelen die in de hoofden van deze makers leven. Die opvattingen kan men aldus samenvatten, dat arbeiders, als ze ook maar iets met hun strijd bereiken willen, 'leiders' nodig hebben. Weller voegt hier onmiddellijk aan toe, dat dit de algemene regel is, waarop vanzelfsprekend uitzonderingen bestaan. Hij noemt zelf als voorbeeld van een dergelijke uitzondering de Britse televisieserie *Days of Hope*. Wij zouden er nog een eveneens voor de tv gemaakte film als *Pitstrike* aan kunnen toevoegen. Dat wij het overigens met de opmerkingen van Ken Weller volledig eens zijn zal onze lezers niet verwonderen. Het is bepaald niet voor niets dat wij zijn beschouwingen zo uitvoerig mogelijk hebben weergegeven.

Over een film als *The Burston Rebellion* schrijft Ken Weller in feite op gelijke wijze als over *The Monocled Mutineer*. De makers daarvan schijnen het weliswaar wat minder bont te hebben gemaakt dan zij die zich op de gebeurtenissen in Etaples hebben gestort en daarbij de feiten volledig verdraaiden, niettemin gaat ook de andere film mank aan het euvel dat - hetzij bewust, hetzij onbewust - de zelfstandige aktie van de arbeidersklasse wordt verdonkeremaand en inplaats daarvan aan een politieke of intellectuele 'elite' een beslissende rol wordt toegekend. Dat is de weerspiegeling van de kijk die de makers van de rolprent op de samenleving en op de geschiedenis hebben. Ze kunnen, zegt Ken Weller, de historische en maatschappelijke gebeurtenissen en ontwikkelingen eenvoudig niet anders zien en op geen andere wijze verstaan. Hun wanbegrip van de werkelijkheid is klassegebonden.

Tot besluit van zijn opstel merkt Ken Weller op, dat dit niet alleen voor de filmmakers geldt, maar ook voor de meeste intellectuelen die over de geschiedenis van de arbeidersbeweging schrijven en dan vrijwel nooit die geschiedenis als een beweging der arbeiders zien, maar altijd als het optreden van politici of vakbondsleiders. Dat er ook onder deze geschiedschrijvers lieden zijn, die het bij uitzondering anders en niet vanuit het standpunt van een intellectuele elite zien, dat geeft Ken Weller wederom toe. Hij eindigt zijn opstel met de opmerking, dat zij, die overal 'leiders' en 'helden' of 'heldinnen' ontwaren, ook altijd geneigd zijn om hen bepaalde 'voorrechten' toe te kennen, materiële voorrechten zowel als andere, voorrechten die hen zouden toekomen omdat ze zich voor de arbeiders inspanssen, arbeiders die min of meer hun 'cliënteel' vormen, zoals de eerste de beste advocaat een cliënteel heeft. Dat is, zegt Weller, de ideo-

logie van de traditionele, oude, arbeidersbeweging, die zich in niets van de bourgeoisie en haar denkwereld onderscheidt. Het is een opmerking waaraan wij niets hebben toe te voegen.

Enige kanttekeningen bij het bovenstaande.

Er is bij mij geen enkele twijfel of de schrijver van het bovenstaande de opvattingen van Ken Weller, de auteur van het artikel in *Solidarity*, wel juist heeft weergegeven. En ook ben ik wel van mening, dat de kritiek van Weller in het algemeen juist is. Het tv-stuk *The Monocled Mutineer* heb ik niet gezien en ook ken ik de geschiedenis van de muiterij in Etaples niet. Ik kan dus niet beoordelen of Weller's kritiek daarop juist is. Maar wel heb ik het tv-stuk *The Burston Rebellion* gezien, dat op donderdag 30 april j.l. door België 2 (Nederlands) is uitgezonden onder de titel *De Schoolstaking*. En met de kritiek van Weller daarop ben ik het beslist niet eens. Om duidelijk te maken waarom niet, ben ik wel genoodzaakt in 't kort de geschiedenis van *The Burston Rebellion* weer te geven:

In het jaar 1911 wordt het onderwijzersechtpaar Tom en Kitty Higdon aangesteld aan de school te Burston, een dorp waar de grootgrondbezitters nog geheel oppermachtig zijn. Als overtuigde christen-socialisten hebben de Higdons een opvatting over opvoeden, die in geen enkel opzicht strookt met die van de grootgrondbezitters of met die van de gelijk met de Higdons gekomen nieuwe dominee. Konflikten kunnen niet uitblijven, want het onderwijzersechtpaar is niet van plan rekening te houden met de wensen van de dominee en de grootgrondbezitters. Wanneer bij voorbeeld één der landheren het zoontje van een landarbeider op zijn land vogels laat verjagen o.i.d. en het dus niet naar school kan gaan, dan wordt die jongen door Tom Higdon van het land gehaald. Maar de ruzie met de aanwezige landheer loopt wel zo hoog op, dat Tom hem tegen de grond slaat.

Het zal duidelijk zijn, dat dominee en landheren elkaar vinden in het bestrijden van het echtpaar Higdon. Gezamenlijk weten zij dan ook te bewerkstelligen, dat het echtpaar onder valse beschuldigingen wordt ontslagen door 't schoolbestuur. En dan begint datgene wat volgens mij in strijd is met de opmerkingen van Ken Weller.

Het zijn niet Tom en Kitty Higdon, die in verzet komen tegen hun ontslag. Nee, het zijn de kinderen, die nog nooit eerder een onderwijzer(es) hebben gehad die niet sloeg en dus het echtpaar Higdon adoreren. Ze besluiten zich teweer te stellen tegen het ontslag. Met borden en spandoeken trekken ze door het dorp onder het maken van ketelmuziek. Ze geven te kennen de onderwijzers te willen houden en eisen gerechtigheid. De arbeiders staan volkomen achter hun kinderen en besluiten hen niet naar school te sturen, waar een nieuwe onderwijzeres is aangesteld. Getroffen door deze blijken van solidariteit besluit het echtpaar de kinderen les te geven in de open lucht en later in een oude werkplaats.

Let wel: de actie is niet tot stand gekomen door activiteiten van het echtpaar Higdon. Het was een actie van de kinderen én hun ouders. De vastberadenheid van de ouders komt ook tot uitdrukking voor de rechter, waar ze zich moeten verantwoorden voor het niet naar (de officiële) school sturen van de kinderen. Geen der arbeiders laatt zich noch door de entourage, noch door de rechter intimideren. Integendeel, ze komen op voor hun recht

om als ouders te beslissen wat het beste is voor hun kinderen. De opgelegde boete doet hen niet wankelen, ook niet als die boete de tweede keer dat ze worden gedagvaard nog eens wordt verdubbeld. En als op een gegeven moment Kitty Higdon het niet meer ziet zitten, dan is het niet alleen Tom Higdon (en een sympathiserende journalist) die er op aandringt om door te zetten, maar ook de arbeiders, die van geen opgeven willen weten.

Uiteindelijk weet men met steun uit het hele land een eigen school te bouwen. Mede daardoor duurt de staking meer dan 25 jaar.

In *The Burston Rebellion* is er geen sprake van, dat men 't doet voorkomen alsof de arbeiders geen zelfstandige strijd zouden kunnen voeren, maar altijd leiders nodig hebben. In geen enkel opzicht wordt Tom Higdon voorgesteld als de leider. Integendeel, alle besluiten worden in samenspraak met de arbeiders genomen.

Natuurlijk, in de pub praat Higdon met de arbeiders over de noodzaak van organisatie. Zou dát soms een onjuiste weergave van de werkelijkheid zijn, waarop Ken Weller doelt? Ik geloof er niets van. 't Is volkomen verklaarbaar, dat in die tijd (1911) de mythe van *de bond maakt ons sterk* nog volop leefde, een mythe, die ook nu nog niet verdwenen is. Of beoordeelt Weller soms de tijd van 1911 met de ervaring en kennis van 1987? Dan zou hij handelen als iemand, die de medische wetenschap van het begin van deze eeuw beoordeelt met de medische kennis van heden.

Kenmerkend voor *The Burston Rebellion* is overigens ook nog, dat een echte vakbons ten tonele wordt gevoerd, die blijk geeft zich weinig moeite te willen getroosten om het ontslag van de Higdon's aan te vechten. Volgens Keller moeten de makers hier wel een steekje hebben laten vallen.

Kort en goed, naast *Days of Hope* en *Pitstrike* krijgt ook *The Burston Rebellion* van mij de aantekening: uitstekend televisiewerk, zowel wat inhoud als wat het spel betreft.

J.M.

OVER THEORIE EN PRAKTIJK

(Dupliek van Sj. v. d. V.)

Met belangstelling heb ik kennis genomen van de reactie in *Daad en Gedachte* op mijn ingezonden brief (zie de afleveringen van maart en april j.l.). Toch zijn er mijnerzijds nog wel vragen gebleven.

Ik denk dat ik de kern van uw reactie wel mag samenvatten met de woorden dat denken altijd de neerslag is van een praktijk en denken over niets geen denken is. Zo op 't eerste gezicht lijkt hier niets tegen in te brengen. Echter, het hele bouwsel of beter de vele bouwsels van de wiskunde zijn dit nu juist wel. Het zijn volstrekt abstracte beweringen, die voortkomen uit voorafgaande abstracte beweringen met aan het begin van de reeks een stelsel van even abstracte beweringen (axioma's). Sinds in de Griekse Oudheid de Euclidiese meetkunde ontstond is de wiskunde geheel los komen te staan van enige praktijk. Het ging hierin juist om abstracte ideaalvormen ofwel gedachtenkonstrukties, zoals dé driehoek, dé lijn enz. (zie voor

dit alles het artikel *Wiskunde en Wetenschap* in: *Revoluon*, jrg. 1, no. 1, 1974). En nog duidelijker voorbeeld is misschien wel het denken dat in de wiskunde plaatsvindt over het niet bestaande getal 0 (nul).

Een tweede opmerking die ik wil maken is dat anders dan wiskundig denken maatschappelijk denken over 't algemeen dichter bij de praktijk staat, maar ook hier is zeer ver afdrijven mogelijk. De godsdienst geeft hier een goed voorbeeld van, maar ook politiek denken. Toen Lenin in 1902 het theoreties fundament legde voor een in de Russiese situatie adequate organisatievorm sloot hij aan op de in zijn tijd heersende praktijk. Vele tienduizenden arbeiders in totaal andere omstandigheden zouden later echter lid worden van partijen volgens het Leninisties beginsel. Tot vandaag de dag nog laten velen zich leiden door inzichten, ontwikkeld op de achterlijke begintwintigste eeuwse Russiese steppen. Dat het echter de praktijk van die groepen is die de arbeidersstrijd benadeelt, zoals u stelt, en niet hun denken is zonneklaar. Hun praktijk is echter wel nauw verweven met hun denken en wordt daar in hoge mate door gestuurd.

Een andere vraag, die u ook opwerpt, is vervolgens wat de maatschappelijke gevolgen van denken zijn of anders gesteld wat 't verschil is tussen het denken van individuen en klassen. Het is zeker niet zo dat het mogelijk is het denken en handelen van de arbeidersklasse te sturen. Het is echter wel mogelijk het denken van de arbeiders en hun doen een richting te geven. Het Nazisme levert ons daarvan een schokkend voorbeeld. Miljoenen arbeiders lieten zich volpompen met anti-semitiese vooroordelen en wandelden zingend de loopgraven in. Dat er tegelijk sprake is geweest van allerlei vormen van arbeidersverzet in Nazi-Duitsland verandert aan dit gegeven weinig. Dat de blote praktijk uiteindelijk weer tot de ondergang van het Nazisme leidde al evenmin. Nu is het Nazisme uiteraard te verklaren uit de sociaal-ekonomiese omstandigheden van het Duitsland in de jaren twintig, maar de interessante vraag is nu juist waarom de arbeiders kozen voor de mogelijkheid zich als een kudde lemmingen de dood in te storten.

Ik zou nog op enkele punten uit uw reactie in kunnen gaan, zoals de opmerking dat het uitsluitend de angst voor de praktische gevolgen zou zijn die bijvoorbeeld een Jehovagetuige ertoe brengt niet mee te staken, maar ik zal hier overgaan tot een abstrakter nivo in de discussie.

Uit de histories-materialistiese analyse van de samenleving, die al in de vorige eeuw is gedaan, kwam als konklusie dat de ontwikkeling van de kapitalistische maatschappij zou leiden tot een maatschappijvorm waarin voor het eerst in de wereldgeschiedenis de onderste klasse de maatschappelijke macht over zou nemen. Hoewel de term *socialisme* in de afgelopen eeuw behoorlijk verziekt en door de Bolsjewieken en Nazi's met het bloed van miljoenen arbeiders besmeurd is, zal ik ze hier voor 't gemak toch gebruiken. Dit socialisme nu is een mogelijk resultaat van de ontwikkeling, maar slechts een mogelijkheid. Een andere mogelijkheid is een alles en iedereen vernietigende strijd tussen kapitaal en arbeid of een de wereld als uitgestorven planeet achterlatende strijd tussen verschillende kapitaalsfrakties. De mogelijkheid van socialisme wordt slechts werkelijkheid vanuit de maatschappelijke noodzaak; op straffe van de ondergang van de mensheid moet de arbeidersklasse het socialisme bevechten. Socialisme of barbarij.

Het inzicht in deze noodzaak (door Hegel vrijheid genoemd) kan een grote hulp zijn bij het beantwoorden aan die noodzaak. Nog nooit heeft de mensheid bewust haar geschiedenis kunnen veranderen, maar ook nog nooit stond een verandering op de agenda waarbij de onderdrukte klasse de maat-

schappelijke macht bevocht en nog nooit stond het bestaan van de mensheid op het spel.

Mijn leninisties verleden heeft me een behoorlijke aversie tegen het citeren van kopstukken opgeleverd, aangezien in leninistische organisaties alle discussie met citaten beslecht worden, maar hier kan ik het toch niet laten.

"Haar historische voorwaarden en daarmee haar natuur zelf te doorgronden en zo aan de tot actie geroepen, thans onderdrukte klasse de voorwaarden en de aard van haar eigen actie tot bewustzijn te brengen, dat is de taak van de theoretische uitdrukking der proletarische beweging, van het wetenschappelijk socialisme." (F. Engels, De heer Eugen Dührings omwenteling in de Wetenschap, oorspronkelijk uitgegeven in 1878, Moskou z.j. blz. 371).

Volgens Engels had het wetenschappelijk socialisme, dat was ontstaan als "het noodzakelijk product van de strijd tussen twee historisch ontstane klassen, het proletariaat en de bourgeoisie" (idem blz. 36) dus een doel. De theorie van de klassestrijd, door haarzelf opgeroepen zou niet bestemd zijn om er gezellig op zolderkamertjes over te keuvelen, maar om haar terug te koppelen naar haar materiële basis.

Het gaat met andere woorden om strijd voor inzicht binnen de klasse en niet, zoals de oude partij-koncepten ons leren, om strijd voor macht over de klasse. De mensen van D&G zien hun werkzaamheden als groep toch niet uitsluitend op het nivo waarop anderen postzegels verzamelen?

Dat het niet zo kan zijn, dat een groep of individu het juiste middel heeft, waar de arbeiders zich naar moeten richten is - het zij ten overvloede gezegd - niet wat ik bedoel. Dat ideeënstrijd van belang kan zijn voor het verloop van de klassenstrijd en dat deze gedachtenontwikkeling ook buiten de dagelijkse strijd om voortgezet kan en moet worden meen ik wel. Toen in 1976 uw groep de brosjure *Materie en Materialisme* publiceerde las ik in de inleiding: "Hij (de lezer, SvdV) zal ontdekken dat hier een probleem wordt aangesneden, dat weliswaar een theoretisch karakter heeft, maar dat tegelijkertijd van grote praktische betekenis is. En als wij zeggen: van praktische betekenis, dan houdt dat in: van betekenis voor ons dagelijks leven en dus ook van betekenis voor de dagelijkse strijd van de arbeidersklasse." Dit kan ik niet geheel rijmen met het in uw reactie te berde gebrachte. Immers, als slechts de ervaring van de arbeiders van belang kan zijn voor een veranderd bewustzijn hoe zou een brosjure over materie en materialisme dat dan ook kunnen zijn? Toch slechts als men erkent dat ook de indirecte praktijk, de theorie het bewustzijn verandert. Dat de heersende klasse dit begrijpt blijkt wel uit het feit dat zij zich kosten noch moeite getroost om een ideologies apparaat op te bouwen en in stand te houden.

Sj. v.d. V.

NASCHRIFT VAN DE REDAKTIE

Er is weer heel wat stof tot discussie door Sj. v.d. V. aangedragen. Het spreekt vanzelf dat we daar blij mee zijn. Maar het is ons natuurlijk onmogelijk nog in dit nummer op het stuk van V.d. V. in te gaan. Dat zullen we doen in het komende nummer van juli a.s.

PACIFISTISCHE 'SOCIALISTEN' VIJFDE

HUNDERTIGJARIG BESTAAN

In mei j.l. hebben de pacifistische 'socialisten' het dertigjarig bestaan van hun partij gevierd. Dat wij in de voorafgaande zin en ook in de titel van dit korte opstel het woord 'socialisten' tussen aanhalingstekens hebben geplaatst, spruit daaruit voort, dat wij bij de PSP enig spoor van socialisme nimmer hebben kunnen waarnemen. Wij zouden echter met even goede redenen ook het woord 'pacifistische' op dezelfde wijze hebben kunnen afzwakken. Want konsekwent pacifisme is iets waaraan het de partij al evenzeer ontbroken heeft. Mocht 't aanvankelijk, tengevolge van haar aktie tegen de atoombom en tegen nucleaire bewapening, anders schijnen, in de loop der jaren is gebleken, dat zij zich tegen konventionele strijdmiddelen veel minder principieel verzette en ook wel bereid was om een bepaald type strijdmacht te aanvaarden. Vandaar naar 't accepteren van een 'half' Navolidmaatschap kan nauwelijks meer een totale ommezwaai worden genoemd. Zomin trouwens als de huidige bereidheid tot het aanvaarden van regeringsverantwoordelijkheid een prijsgeven betekent van een 'socialisme' dat de partij nimmer heeft gekenmerkt.

Natuurlijk heeft Fred van der Spek, die jarenlang fraktievoorzitter van de PSP in de Tweede Kamer is geweest, volkomen gelijk wanneer hij beweert, dat de huidige partijleidster Andrée van Es "niet weet wat socialisme is". Maar ook toen Van der Spek nog de erkende parlementaire woordvoerder van deze partij was, was het wat de kennis van het socialisme aangaat niet beter gesteld.

In een belangwekkende studie over het ontstaan van de PSP schreef de politicoloog Lucas van der Land een kwarteeuw geleden:

"De Pacifistisch Socialistische Partij heeft zichzelf aangediend als een partij, die niet alleen 't pacifisme wilde dienen, maar ook het socialisme, en wel een socialisme dat 'linkser' zou zijn dan dat van de Partij van de Arbeid, minder verburgerlijkt, minder bereid tot concessies, radicaler. Wordt deze radicaal-socialistische pretentie van de PSP... door de in ons onderzoek vergaarde feiten bevestigd?... Het antwoord.... moet.... eerder ontkennend dan bevestigend luiden..." 2).

Wat Van der Land destijds betoogde komt hierop neer dat de PSP er zeker geen radicaler socialisme op na hield dan de PvdA. Wij onderschrijven dat, maar verschillen in zoverre met hem van mening, dat hij bij de PvdA toch nog altijd een 'minder radikaal socialisme' schijnt te ontwaren, wij daarentegen niets socialistisch aan die partij bespeuren. Van der Land beschouwt beide partijen als 'gematigd socialistisch', wij beschouwen ze beide als goed burgerlijk.

Voor ons heeft het woord socialisme zo goed als het woord kapitalisme betrekking op een bepaalde produktiewijze. 't Kapitalisme kent een produk-

1) L. van der Land, *Het ontstaan van de Pacifistisch Socialistische Partij*, Amsterdam 1962, blz. 110.

tie die gebaseerd is op de loonarbeid; de socialistische produktiewijze wordt daardoor gekenmerkt, dat de loonarbeid is opgeheven. Is het kapitalisme verwezenlijkt doordat de bourgeoisie in haar strijd tegen de adel de overwinning heeft bevochten, het socialisme zal slechts verwezenlijkt worden wanneer de arbeidersklasse de overwinning behaalt in de strijd die zij op haar beurt tegen de bourgeoisie voert. Over die klassestrijd van de arbeiders echter heeft de PSP zich praktisch nimmer het hoofd gebroken. Tien jaar na de oprichting van de PSP (niet in met 1957 overigens, maar in de januarimaand van dat jaar) heeft de schrijver van deze regels eens gediscussieerd met een zeer vooraanstaand PSP-er. Toen in die discussie de dagelijkse strijd van de arbeiders ter sprake kwam, reageerde de gesprekspartner of hij het in Keulen hoorde donderen. Het was duidelijk dat voor hem het 'socialisme' niets met die strijd had uit te staan, dat het een mooi ideaal was, waarvoor propaganda diende te worden gemaakt en waarvoor in het parlement diende te worden geijverd.

In zijn hiervoor genoemde studie definieerde Van der Land een politieke partij als:

"een georganiseerde groep, die op de grondslag van een bepaald maatschappijbeeld poogt de besluitvorming op het gehele terrein van overheidsbeleid te beïnvloeden; met dit doel streeft zij ernaar vertegenwoordigende lichamen en overheidsinstanties met haar leden binnen te dringen."

Deze definitie is bijna op de PSP van toepassing. Bijna, zeggen wij, omdat enig maatschappijbeeld haar nu juist ontbrak. Vandaar haar onbegrip voor de klassenstrijd dat haar altijd - dertig jaar lang - is blijven kenmerken. Het is het ontbreken van een duidelijk maatschappijbeeld, het ontbreken van een klare analyse van de burgerlijke samenleving en van de kapitalistische wijze van voortbrenging, die naar onze mening de verklaring vormt voor al hetgeen zich in de jongste tijd in en rondom de PSP heeft afgespeeld. Velen zullen dat alles willen bestempelen als 'n 'verzaking' van de oorspronkelijke doelstellingen en beginselen, als een 'afglijden' in burgerlijke richting, als een ontwikkeling die het bestaan van de partij in gevaar brengt. Wij beschouwen het slechts als de konsekwentie van iets dat de PSP van het begin af aan heeft aangekleefd, maar dat niet duidelijk zichtbaar was zolang de maatschappelijke verhoudingen zich nog niet zodanig hadden ontwikkeld dat dientengevolge dit 'iets' in het felle licht van de schijnwerpers kwam te staan.

In een interview met *De Volkskrant* heeft Andrée van Es onlangs gezegd, dat zij in een isolement terecht dreigde te komen. De opmerking snijdt hout. Het isolement dat zij vreest heeft in feite voor wat de PSP betreft altijd al bestaan. De partij funktioneerde geïsoleerd van de arbeidersklasse en van de maatschappelijke werkelijkheid. Dat is de partij lang verborgen gebleven, maar kan haar nu onmogelijk meer ontgaan. Van Es durft niet op de volgende dertig jaar te toosten, kan niet garanderen dat de PSP dan nog bestaat. Buiten en binnen de partij begint men zich af te vragen of de PSP de volgende verkiezingen zal overleven. Volgens Groningse onderzoekers zullen veel van haar kiezers dan op de PvdA stemmen. En waarom zouden ze niet, vragen wij. Omdat de PSP principieel iets anders zou zijn dan de grote zuster die zij, na de 'politieonele akties in Indonesië' de rug toe keerde? Kom nou.

=====

H E E F T E E N N I E U W E P S P . E E N T O E K O M S T ?

Elders in dit nummer van *Daad en Gedachte* heeft de lezer een korte beschouwing aangetroffen over het karakter en de positie van de inmiddels 30-jarige PSP. Nadat het bewuste stukje geschreven was en gereed gemaakt was voor de druk, kwamen ons enkele uitspraken van PSP-fractieleidster Andrée van Es ter ore die - evenals enkele andere feiten - een kleine aanvulling noodzakelijk maken.

Andrée van Es verklaarde, dat zij niet onder de indruk was van het initiatief van een aantal dakloze 'links-radikalen' om een nieuwe pacifistische partij op te richten. "Het lijkt me een beetje onzin", zei ze, "een machteloos gebaar; een nieuwe partij is overbodig."

Andrée van Es liep met haar uitspraak een beetje op de dingen vooruit. De oprichting van zo'n nieuwe partij was op het moment dat zij van haar desbetreffende opvattingen blijk gaf nog niet aan de orde. Zij was wel aan de orde geweest. Nadat de tegenstellingen tussen Van Es en Van der Spek eind 1985 in het voordeel van Van Es waren beslist, deden aanhangers van Van der Spek pogingen in die richting die praktisch op een mislukking uitliepen. Thans praten 'links-radikalen' (als men ze zo wenst te noemen) die uit diverse kleine partijen en groepen afkomstig zijn "in kameraadschappelijke sfeer" vooralsnog niet over de vorming van een nieuwe partij doch over de vorming van een gespreksgroep.

Zij noemen dat zelf een 'daklozenberaad' en hanteren daarmee precies dezelfde term die meer dan dertig jaar geleden door verontruste ex-PvdA-leden en Derde Weg-mensen werd gehanteerd voor besprekingen die tenslotte tot de oprichting van de PSP leidden. Betekent dit, dat de daklozen van nu weer terug bij 'af' zijn? Het antwoord op deze vraag moet volgens ons ontkennend luiden. Wat zich thans in en rond de PSP afspeelt lijkt niet op wat er aan de vooravond van haar geboorte plaats vond. Het toont veeleer in allerlei opzichten sterke overeenkomsten met de ontwikkelingen in en direct buiten de CPN.

In die partij verzetten zij die zich de 'horizontalen' noemden zich zeer verontwust tegen de politieke lijn van Ina Brouwer en haar medestanders. Die 'horizontalen' organiseerden zich tenslotte buiten de CPN tot iets, dat ze niet met de naam 'partij', maar als een 'verbond' aanduidden. Het ging natuurlijk om niet meer dan een formeel verschil. Een naam is nu eenmaal niet zo belangrijk. Waar het voor een juiste beoordeling op aan komt is, dat het verbond in kwestie een doodgeboren kind bleek. De verklaring daarvoor is deze, dat in de huidige fase van de kapitalistische ontwikkeling de zelfstandige strijd van de arbeiders aan de orde is, strijd welke geheel ándere vormen van organisatie vergt dan de traditionele uit het verleden die hun ontstaan dankten aan andere noodzakelijkheden dan die welke nu een rol spelen. De partij, typisch burgerlijke organisatievorm, paste in een periode waarin het ging om de vervolmaking en voltooiing van de burgerlijke democratie. In het huidige tijdsgewricht zijn partijen die pretenderen dat ze in het belang van en namens de arbeiders optreden een anachronisme en de betekenis van hun optreden is een andere dan die welke daaraan door henzelf en hun aanhang wordt toegeschreven.

Dat teleurgestelde aanhangers tot sommige van die partijen het verwijt richten dat ze "het socialisme overboord gooien" is een gevolg hiervan, dat het socialisme slechts door de strijdende arbeidersklasse en niet

door partijen kan worden verwezenlijkt. Een tijdlang kón de illusie in stand worden gehouden dat het anders was. Dat is niet langer zo. Elke partij die wil blijven bestaan moet alle illusies prijsgeven; een partij die zich aan dit soort illusies vast wil blijven klampen is tot ondergang gedoemd. Noch Ina Brouwer, noch Andrée van Es heeft zich aan illusies willen overgeven. Wie dat wél wilden gingen of gaan een koers varen die hen regelrecht op de klippen gevoerd heeft of in de naaste toekomst voeren zal, ook al kan die 'naaste toekomst' nog wel enige tijd op zich laten wachten, vooral wanneer het om illusies gaat die bijzonder bruikbaar zijn om arbeiders zo lang als maar mogelijk is van de zelfstandige strijd af te houden.

Het lijkt ons niet helemaal juist om eventuele pogingen tot oprichting van een nieuwe partij als 'onzin' te bestempelen, zoals Andrée van Es gedaan heeft. Dergelijke pogingen zijn begrijpelijk. Wat ervan moet worden gezegd is, dat ze tot mislukking zijn gedoemd omdat er voor de nieuwe partijen in de burgerlijke samenleving van nu geen enkel perspectief is.

=====

H E T G E H E U G E N S C H I E T S O M S T E K O R T ,

M A A R E E N P A R T I J - O P V A T T I N G A L T I J D

Voor de in de stad Groningen geboren en getogen Siep Adema, die opgroeide in een anarchistisch arbeidersgezin, later naar Amsterdam verhuisde, een tijdlang in de Limburgse mijnen werkte en na zijn terugkeer in de hoofdstad lid werd van de CPN, kan men alleen maar respect hebben. De thans 82-jarige vertrok in het voorjaar van 1937 - hij was toen 32 jaar - naar Spanje om mee te strijden tegen de troepen van generaal Franco, die 't gemunt had op de ondergang van de Spaanse republiek. "Voor ons communisten", zo heeft hij het zelf uitgedrukt, "was het een duidelijke zaak, dat de Spaanse burgeroorlog een laatste kans was om het fascisme in Europa een halt toe te roepen." Adema vocht in de gelederen van de Internationale Brigade, aan het front bij Guadalajara, bij Brunete en bij Saragossa. Bij de laatstgenoemde plaats raakte hij dusdanig gewond, dat hij niet meer aan gewapende akties deel kon nemen. Nadat de Internationale Brigade in november 1938 was ontbonden, keerde Adema tegen eind december in Nederland terug. Het Nederlandse staatsburgerschap werd hem ontnomen en hij kreeg dat pas in 1962 terug, gelijk vele andere oud-Spanjestrijders. Tijdens de tweede wereldoorlog verbleef hij in kampen als Buchenwald en Mauthausen. Zijn geest bleef desondanks ongebroken. Tot op de huidige dag vindt hij het noodzakelijk om over zijn Spanje-ervaringen te spreken. Hij beschouwt de periode van de Spaanse burgeroorlog als een periode die niet mag worden vergeten en die de jongere generaties moeten kennen.

Zoals gezegd: wij hebben groot respect voor de man die moedig de konsekwentie trok uit wat hij voor noodzakelijk hield. Maar wij voelen ons wel genoodzaakt te protesteren tegen de wijze waarop hij datgene wat er in de jaren '30 in Spanje is gebeurd voor het nageslacht beschrijft. Adema,

die thans weer in de stad Groningen woont, heeft dat onlangs nog weer eens gedaan in een gesprek met een medewerker van het aldaar huis aan huis verspreide blaadje *Loeks*.

Adema, zo wil 't ons voorkomen, putte links en rechts uit zijn geheugen. Dat is een uiterst gevaarlijke bezigheid, omdat het geheugen, vooral bij het ouder worden, weliswaar niet altijd maar soms toch wel, en nu en dan heel erg, tekort schiet. Het relaas van Adema, zoals dat is afgedrukt in genoemd huis-aan-huis-blad, draagt er veelvuldig de sporen van. Maar erger nog is het, dat z'n relaas bovendien nog de sporen draagt van iets anders. Het verhaal van Adema is niet alleen een schets waarvan de kleuren door elkaar lopen, 't is tevens een schets waarop één bepaalde kleur overheerst: die van het bolsjewisme. Wat Adema vertelt is niet de geschiedenis van Spanje tussen 1931 en 1939, maar het is de geschiedenis van dat land zoals zij zich heeft afgespeeld volgens de bolsjewisten. Anders gezegd: voor zover Adema geen persoonlijke herinneringen opdist maar van historische algemeenheden spreekt, herkaut hij de mythen die de bolsjewieken gedurende meer dan een halve eeuw verbreid hebben en die ze nog altijd verbreiden omdat de verbreiding ervan in hun belang is en ertoe bijdraagt hun misdaden tegen de Spaanse revolutie te verhullen.

Om ieder misverstand te vermijden: we beweren natuurlijk niet dat Adema misdaden heeft gepleegd. Het bovenstaande is bepaald niet bedoeld als een verwijt aan hem. We zijn ervan overtuigd, dat hij - die vermoedelijk alleen maar de bolsjewistische kijk op de Spaanse geschiedenis en nooit een andere heeft leren kennen - oprecht gelooft aan het waarheidsgehalte van zijn uiteenzettingen. Maar met dat waarheidsgehalte is het droevig gesteld en wel in tweeërlei opzicht: vanwege datgene wat hij vertelt en vanwege datgene wat hij - naar we aannemen volstrekt onopzettelijk - verzwijgt.

Volgens Adema waren er halverwege de jaren '30 in Spanje belangrijke hervormingen aan de gang; werden na '36 de (land) hervormingen doorgezet, waarmee de linksrepublikeinse voorman Manuel Azana in de periode 1931-'33 voorzichtig was begonnen. De werkelijkheid ziet er wel een tikkeltje anders uit. Na de val van de monarchie in 1931 kwam er van de o zo noodzakelijke hervormingen niets terecht. De Spaanse revolutie maakte pas op de plaats totdat de landarbeiders en de werkers in de industrie en in de mijnen datgene begonnen te doen wat alle republikeinse partijen, de bolsjewiki inclusief, verzuimd hadden.

Dat Adema, waarschijnlijk doordat zijn geheugen hem bedriegt, 't verloop van de fronten kort na Franco's staatsgreep niet helemaal korrekt beschrijft is een schoonheidsfoutje. Dat nergens uit zijn schildering blijkt dat er in Spanje een revolutionair proces aan de gang was, is bedenkelijker. Over de rol van de Spaanse arbeiders staat in zijn relaas geen woord. Dat hij voornamelijk over het optreden van de Internationale Brigade rept waarvan hij deel heeft uitgemaakt, is hem nauwelijks kwalijk te nemen, maar het is natuurlijk niet zo geweest dat er destijds alleen maar en alleen maar goed door dit onderdeel werd gevochten. Dat er, om slechts één voorbeeld te noemen, bij Madrid - en dat nog wel op beslissende wijze - is ingegrepen door de kolonne van Buenaventura Durruti, dat vernemen de lezers van het Groningse huis-aan-huis-blad niet. Ze vernemen evenmin, dat de Spaanse bolsjewieken, geruggesteund door het Kremlin, de belangen van de Spaanse revolutie zonder aarzeling en cynisch hebben opgeofferd aan de belangen van hun partij. Ze horen niet, dat de in machtsposities zetelende

bolsjewieken er zorg voor droegen, dat niet-bolsjewistische tegenstanders van Franco veel en veel slechter werden bewapend dan de eigen onderdelen. Ze horen evenmin, dat een belangrijk offensief achterwege bleef omdat de bolsjewieken zich ertegen verzetten toen ze niet verzekerd waren van het uitsluitende kommando. En de lezers van *Loeks* horen uit Adema's mond al evenmin, dat bolsjewistische troepen in Arragon de socialisaties ongedaan maakten en het private grondbezit in ere herstelden.

Adema noemt Spanje een episode die nooit vergeten mag worden. We denken er net zo over. Maar wát er van die episode vooral niet dient te worden vergeten is het zelfstandig en revolutionair handelen van de Spaanse massa's en de belangrijke les, dat partijen en organisaties, van welke kleur dan ook, voor het zelf handelen van de massa veelal een hinderpaal bleken te vormen.

Adema zegt: "We hebben de burgeroorlog verloren, maar de strijd is niet voor niets geweest." Wij geven de voorkeur aan een wat nauwkeuriger formulering. De burgeroorlog is verloren doordat de partijen van 't volksfront de Spaanse revolutie om zeep hebben geholpen. Desondanks is de revolutionaire strijd van de Spaanse arbeiders niet voor niets geweest."

=====

BEJAARDEN BEZETTEN DE TRAMREMISES

Een aantal Amsterdamse bejaarden heeft in de vroege ochtend van dinsdag 12 mei het vertrek van trams uit de remise verhinderd door deze een tijdlang te blokkeren. Ze deden dat uit protest tegen de dreigende sluiting van enkele tehuizen. Aan de vooravond van hun actie verklaarden zij in een persbericht: "Wij zijn reeds lang uit het arbeidsproces getreden. Staken kunnen wij dus niet...", maar "wij kunnen het niet pikken dat deze aanslagen op ons verblijf en leven doorgang zullen vinden."

Men begrijpt: het waren geen bejaarde managers of ex-bewindslieden al dan niet met een gouden handdruk afgevloeid, die hier in actie kwamen maar bejaarden uit de arbeidersklasse die ooit - zoals ze zelf verklaarden - er toe hadden bijgedragen dat Nederland na de oorlog weer werd opgebouwd, die met andere woorden als loonarbeiders waren uitgebuit en nu nog verder tekort werden gedaan.

Wij hebben altijd verkondigd, dat alleen werkenden in staat waren om een vuist te vormen en dat iemand die eenmaal buiten het produktieproces was komen te staan geen of nog maar betrekkelijk weinig mogelijkheden tot aktievoeren had. De werkelijkheid plaatst iemand steeds weer voor verrassingen. Deze bejaarden hebben laten zien dat dit lang niet altijd zo behoort te zijn en dat er strijdvormen bestaan waarvan zij wel degelijk gebruik kunnen maken. Daarin ligt de betekenis van hun optreden.

=====